

- Riker P. (2002). *Konflikt interpretacii. Ocherki o germenevitike [Conflict of interpretation. Essays on hermeneutics]*. Moskva: Kanon-press-Tc; Kuchkovo pole [in Russian].
- Vithenshtein L., & Popovych Yu. (Trans.). (1995). *Filosofski doslidzhennia. Tractatus logico-philosophicus*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Yermolenko A. M. (1999). *Komunikatyvna praktychna filosofia [Communicative practical philosophy]*. Kyiv: Libra [in Ukrainian].

УДК 159.923:141.78

ПОПОВ Володимир Юрійович

*доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії До-
нецького національного університету імені Василя Стуса*

ПОПОВА Олена Вікторівна

*кандидат філософських наук, доцент кафедри психології та соціальної
роботи Вінницького державного педагогічного університету*

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І МУЛЬТИКУЛЬТУРИЗАЦІЯ ЯК ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПОСТМОДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Динаміка постмодерної ідентичності визначається трьома взаємопов'язаними соціальними процесами: інформатизацією, глобалізацією і мультикультуризацією. Ці світові процеси ще не є завершеними, їх сутність залишається невизначеною. Такою ж незавершеною та фрагментарною є і постмодерна ідентичність, тим більше, що вона не має націленості. Незважаючи на це, можна стверджувати, що ідентичність інформаційної ери спирається в більшості випадків не на ототожнення із соціальними спільнотами, а на комунікативні дискурси самостей.

Боротьбу за ідентичність супроводжує поширення масової культури, без якої немислиме становлення інформаційного суспільства. Тенденція спрощення культури мала на меті «побудову своєї культури, свого світу» у різних соціальних групах.

Нові акценти у формування інформаційної ідентичності постмодерну вносить масове поширення Інтернету. Поява і розвиток Мережі надали унікальну можливість для проведення експериментів з ідентичністю людини й практично необмежені можливості у вираженні свого «Я». Ця унікальність зумовлена рядом властивостей цього середовища, але, як вважають дослідники інтернет-комунікацій, відносна анонімність цього середовища та опосередкованість її комунікативних каналів впливають на засоби прояву та формування віртуальної ідентичності.

У сучасному інформаційному суспільстві існують потужні комунікаційні протистояння глобального і локального, особистого і суспільного, колективного й індивідуального, що поступово призводить до трансформації почуття інтимності й перегляду меж ідентичності. Традиційні соціальні зв'язки поступаються місцем більш абстрактним, а складні розширені соціальні системи інформаційного суспільства абстрактно організують життєві шляхи, в яких кожному індивідові ще треба себе знайти. Слід звернути увагу на те, що вивчення електронної комунікації також призвело до змін у розумінні самого процесу ідентичності й переходу від ідеї стабільної особистої ідентичності, за Еріксоном, до множинної постмодерністської її інтерпретації – як ідентичності, що складається із кількох додатків. У підсумку на цей момент ідентичність з'являється як проект і результат культури постмодерна: ідентичність, сформована Мережею, є породженням певних дискурсивних практик, що існують в епоху постмодерна.

Деякі вчені, описуючи постмодерністську ідентичність, використовують такі терміни, як наратив, плінність і колаж. Вважають, що віртуальна постмодерністська ідентичність складається немовбито з незалежних і в деяких випадках альтернативних субідентичностей. Згодом з них можна скласти будь-яку нову ідентичність, і ця ідентичність розглядається як пазл, який можна як розібрати, так і відтворити або зібрати по-новому. Варто підкреслити, що в інтернет-середовищі актуалізація й акцентуація проблеми множинності, динамічності й рухливості рамок ідентичності та самопрезентацій особистості виявилася максимально співзвучною духу постмодерна з характерним для нього пафосом незавершеності й відкритості як індивіда, так і його ідентичності.

Інформатизація суспільного середовища призводить до глобальних змін у людській ідентичності. Проблема ідентичності є проблемою вибору і вмінням вчасно зробити інший вибір, якщо попередня ідентичність уже втратила цінність. Як стверджує З. Бауман, проблема не стільки в тому, як отримати вибрану ідентичність, а в тому, яку саме ідентичність вибрати. Ідентичності – це як костюми: їх можна одягати і знімати (Бауман, 2002, с. 182).

Інформатизація сучасного суспільства тісно пов'язана із загальними процесами глобалізації. Це явище викликає сьогодні різні оцінки й відображається в серії теоретичних конструктів, а ставлення до неї – у досить різноманітних, найчастіше антагоністичних, політичних та ідеологічних практиках. У найбільш широкому значенні глобалізація означає становлення єдиного всесвітнього суспільства – процес, що збігається з епохою постмодерну.

Описуючи глобалізацію, можливо звернутися до концепції індивідуалізованого суспільства З. Баумана, хоча й не повністю погоджуючись з його надто песимістичними оцінками сучасної ситуації. Бауман ствер-

джує, що концепція «глобалізації» була створена для того, щоб замінити колишню концепцію «універсалізації», коли стало зрозуміло, що встановлення глобальних зв'язків і мереж не має нічого спільного з навмисністю й контролюваністю. Поняття глобалізації описує процеси, що уявляються мимовільними, стихійними й безладними, «акцентує увагу на тому, що з нами відбувається, у той час як «універсалізація» – на тому, що ми повинні або що нам треба зробити. «Глобалізація» проголошує знаходження якоїсь природності тими шляхами, якими розвиваються події в сучасному світі: сьогодні вони по суті безмежні й безконтрольні, носять квазістихійний, незапланований, непередбачений, спонтанний і випадковий характер» (Бауман, 2002, с. 152).

Як вважає сучасний український філософ В. П. Козловський, «мультикультуралізм є епіфеноменом (тобто похідним, підпорядкованим явищем) глобалізму, його близьким родичем» (Козловський, 2005, с. 124). Культурне розмаїття і культура співіснування множинного сьогодні значною мірою визначають долю планетарного людства. Даність множинного і заданість нових способів культурного буття насправді набуває виміру глобальної проблеми, бо йдеться про можливі перспективи їх співіснування – будь то зіткнення цивілізацій або ж – комунікація і подолання етнологічних перешкод між ними на макро-, мезо- і мікрорівнях.

Уніфікація ціннісних стандартів життя, яка відбувається під впливом глобалізації, існує поряд зі створенням паралельних світів, в яких ми змушені жити майже одночасно. Стандартизація, формалізація йде пліч-о-пліч із плюралізацією світів. І це не зовнішня щодо людей дія якихось надіндивідуальних ворожих сил і процесів, а персональний досвід кожного з нас. Сучасна людина все більше і більше відчуває свою різновекторність, відсутність твердих, непідвладних плину часу значень досвіду, мови, професійних умінь, сімейних традицій. Коли йдеться про культуру, ми не маємо на увазі лише етнічні чи конфесійні спільноти. Як свідчать культурологічні дослідження, будь-які об'єднання, що намагаються вижити, не втрачаючи власної ідентичності, мають шанс на виживання лише якщо створюють власний світ і культуру. Однак дилема, з якою стикаються ці спільноти, об'єднання, полягає в тому, що виживання в сучасних глобальних умовах майже з фатальною необхідністю призводить до втрати традиційних, звичаєвих форм самоідентифікації. Це не треба розуміти як дію якогось закону, що з фатальною силою змитає все на своєму шляху, зокрема, знищує всі культурні відмінності. Скоріше за все, це певна тенденція, що діє по-різному в різних культурах, спільнотах. Це не є фатальним, а є лише обрієм, що окреслює коло можливого і бажаного руху, зміни та поступу.

Але проблема глибша, ніж це здається на перший погляд. Як це не парадоксально, уважний погляд легко побачить, що декларований деякими гілками мультикультуралізму принцип суцільної рівності культур

суперечить демократичному принципу рівності індивідуумів, оскільки в багатьох культурах існує ієрархія каст або станів, расизм і сексизм. Ми знаємо, що деякі культури, на жаль, бувають нетолерантні до інших культур, можуть нехтувати правами особистості, бути переконаними у власній вищості та замкненими для так званих «аутсайдерів».

Саме це викликає критику супротивників мультикультуралізму, наприклад, Сейли Бенхабіб, яка сутність мультикультуралізму вбачає у підміні особистої ідентичності груповою і виникненні в демократичних західних суспільствах якісно нових анклавів групової ідентичності, нетолерантних до зовнішнього оточення і своїх адептів.

Таким чином, постмодерна ідентичність може бути визначеною як незакорінена (*disembedded*) у певному місці чи статусі. Сьогоднішнє життя надто динамічне, перенасичене інформацією і можливостями змін, щоб і надалі розглядати людину як палігрима, що ціле життя прямує до своєї мети. Життєвий шлях змінився на колекцію епізодів без майбутнього і минулого, в які вбудовано короткострокові цілі, швидкоплинні можливості і цінності, і немає однієї мети, яку оголосив протестантизм для модерних часів – збагачення і праведне життя. Відтак професія, кваліфікація втрачають свою визначальну роль для формування ідентичності, і втрачають її навіть стать і вік. Дедалі більше ідентичність будується самою людиною, а не нав'язується суспільством; найважливішою компетенцією стає готовність до змін і толерантність.

Список використаних джерел

- Бауман З. Индивидуализированное общество / пер. с англ. В. Л. Иноземцев. Москва : Логос, 2002. 326 с.
- Козловський В. П. Мультикультуралізм як «кінець історії»: виміри нового нігілізму. *Концепція мульти-культуралізму*: зб. наук. пр. / ред. О. Є. Гомілко. Київ : СтилоС, 2005. С. 97–127.

References

- Bauman Z. & Inozemtcev V. L. (Trans.). (2002). Individualizirovannoe obshchestvo [Individualized society]. Moskva: Logos [in Russian].
- Kozlovskiy V. P. (2005). Multykulturalizm yak «kinets istorii»: vymiry novoho nihilizmu [Multiculturalism as the “end of history”: dimensions of the new nihilism]. *Kontseptsia multy-kulturalizmu* [The concept of multi-culturalism] (pp. 97-127). Kyiv: Stylos [in Ukrainian].